

ההבקעה מן הדמדומ

1

לפני זמן מה נמסר מפי יודעי דבר כי בחוגים מדיניים שלנו עלה רעיון שמא כדאי לפנות אל אחת מחברות הפרסומת הגדולות בעולם – מאותם משרדי מומחים ליחסי ציבור – על מנת שזו תקבל על עצמה את מלאכת תיקון התדמית הישראלית בזירה הבינלאומית. כלומר, את מלאכת ההסברה בחוץ – לארץ.

אינני יודע אם מעיינים ברצינות בהצעה זאת. למעשה, אין רע בכך. עזרתם של מומחים אינה פסולה. כולנו יודעים שמדינת ישראל צודקת בריבה, אלא שהצדק צריך לא רק להיעשות ולהיראות, אלא יש לדעת גם "למכור" אותו, ומכירה זו תורה היא.

עד כאן טוב ויפה. אך עד שאתה מהרהר בהגשמתו של רעיון זה, עולה ספק בלבך.

שכן מסתבר כי אותה חברת-פרסומת תצטרך לתת דעתה לא רק על שכלול הכלים הטכניים של ההסברה, של דרכי התקשורת, על הפצת החומר, על המגעים עם מעצבי דעת הקהל בעולם וכדומה, אלא יהיה עליה לברר לעצמה גם את העיקר, כלומר מה הדבר שהיא צריכה "למכור" אותו ולעשות לו נפשות, מה יסודותיו של צדק זה שעליו עומדת ישראל בריבה.

קרוב לוודאי שבשלב זה היו מומחי החברה מחליטים שכדי לברר סעיף זה מוטב לפנות לא רק אל מדינאים אלא גם אל מה שקוראים אנשי רוח או אינטלקטואלים, כדי לשמוע מפייהם נימוקים כוללים יותר, שיהיו מתקבלים על הציבור הרחב בעולם, זה שאין המדיניות עיסוקו.

וכאן ניתן לשער כי לאחר שיחות מספר עם אותם אנשי-רוח יהודים, היו מומחי החברה מחליטים כי תחום זה של צדקת קיומה וריבה של ישראל מוטב שלא לגעת בו. התחום זה מתברר להם, כי לכל היותר אנו גורסים שיש שני מיני צדק, של היהודים ושל הערבים, ולדעת רבים מן האינטלקטואלים היהודים ייתכן אפילו שהצדק הערבי הוא רב קצת יותר, וכל "הסכסוך" כולו הוא בסופו של דבר עניין טראגי שאילו חזו אבות הציונות מראש את משמעותו לא היו אולי מתחילים בכל העניין כולו.

בסופו של מחקר קטן זה היו אולי המומחים מיעצים לאותה חברת-פרסומת שלא לקבל עליה מכשלה זו ואולי היו מוסיפים לסיכומו של דבר כי העולם הערבי, כנראה, לא ינצח את היהודים במלחמה. אך הוא אולי יצליח לשכנע את היהודים שאין מלחמתם צודקת.

לזכותה של מדיניות – החוץ ודרכי הסברתה יש לאמר, כי אותן נימות ספקנות אינן מטיבה. להיפך, לשונה רמה ובוטחת, אך תוכן דבריה הוא תמיד כמין חפץ זעיר, ולוא גם חשוב ויקר-ערך, הנתון בתוך עטיפה כבירת מימדים, שכן התוכן הוא ליגאליסטי, טכני, סובב אך ורק על פירוש סעיף זה או אחר של החלטת מועצת הבטחון, על נאום זה או אחר של נאצר, על נוסחה זו או אחרת של ועידה ערבית, או להבדיל, על כוונות וניסוחים של אנשי המימשל האמריקאני, שמדיניותנו נעשית כמין פרשנית שלהם יותר משהיא פרשנית של ישראל.

דוגמא בולטת לכך אנו מוצאים בגליון האחרון של "ל'אכספרס" הפאריסאי.

שר החוץ נשאל, על ידי כתב העיתון, מה הרגשתו לגבי ההתפתחות הצפויה ביחסים שבים ארצות הברית וישראל, ועיקר תשובתו לשאלה זו היה כי "נדמה לי שממשלת ארצות הברית לא תקבל את הרעיון של פתרון כפוי על ידי ארבע המעצמות, שכן פירושו של דבר מתן יתרון לברית המועצות במזרח התיכון".

וכשנשאל מה יהיה אם תטיל ממשלת ארצות הברית אמבארגו על מטוסי הפאנטום, אמר:

"הם מוכרים לנו את מטוסי הפנטום לא מפני שזה אינטרס שלנו, אלא מפני שזה אינטרס שלהם".

מבחינת "הסברה" קשה לשער תשובה העשויה לעורר פחות אהדה בעולם. טוב, כמובן, לדעת שארצות – הברית שולחת לנו את המטוסים לא רק מנימוקים אידיאליסטיים, הוא גם אינטקס שלה, אך לעשות אינטרס אמריקאי זה יסוד ראשון להסתמכות שלנו, ביחוד כשהוא כרוך באיבה בינה לבין ברית המועצות, איבה שהעולם רואה בה סכנה לקיומו, הוא דבר אשר יש בו לא רק משגה טכסיסי של הסברה, אלא אולי גם משגה עובדתי. על כל פנים נדמה, כי אפילו רק כדי לצאת ידי חובה, היה ראוי ששר החוץ שלנו יאמר כי אקט זה של אספקת מטוסי פנטום לישראל בשעה זו הוא מעשה צדק, אשר שום מעצמה שוחרת-יושר והגינות בעולם אינה רשאית לראות בו דבר פסול, על אחת כמה וכמה לאחר שאנו יודעים כי במידה מסויימת, ולא מבוטלת לגמרי, יש לנימוק זה של צדק מידת תוקף בארצות-הברית, ולא רק בהתחשב עם לחץ דעת-הקהל.

אמונתנו בצדקתו של מפעל התחיה הלאומית בארץ ישראל לא היתה מעולם אמונה נוקשה, אטומה, חסומה בפני ספקות ולבטים, אך לבטים אלה נסבו תמיד על עיקרים של הלכה למעשה, על היחסים במטרה ואמצעים והיו תמיד בבחינת תוספת עול ותוספת דבקות, שכן הם חייבו לשמור על סייגים, על מצוות של דיני נפשות, על עינינים אשר רבים שילמו בעדם בחייהם, מסרו עליהם את הדם והנפש.

הלבטים כיום הם מסוג אחר לגמרי. הם "עמוקים" הרבה יותר, ומשום כך הם מאפשרים להתייחס בספקנות אל שורשי צדקתו של המפעל, אך אינם מפריעים להינות מפירותיו. הם מאפשרים, למשל, להינות מהפיכת יפו וחיפה לערים יהודיות, אך לצעוק חמס, בשם המוסר היהודי והאנושי, על כל רמז של התנחלות סמוך לשכם או לחברון בלי להוריש מתוכן אפילו תושב ערבי אחד.

כן, שאלת "הנישול" אינה כיום על הפרק, שכן זו הפעם הראשונה עומדת הציונות לפני אפשרות להתיישב על אדמות שאינן בבעלות פרטית, שטחים פנויים, ממשלתיים של ממשלת ירדן לשעבר.

המימשל הליבראלי בשטחים המוחזקים הביא גם לידי כך שענין הפרת הסייגים האנושיים לגבי הפרט, לגבי התושב הערבי, אינו בר-תוקף היום.

כיום אין עומדת לפנינו גם השאלה המוסרית של הזכות להתיישב בערים שתושביהן ברחו והן נשארו ריקות.

מה הם, איפוא, הלבטים המעוררים כיום אנשי-רוח בישראל לחוות "כליון מוסרי" לעם ישראל, לאחר שהם השלימו עם דברים כמו הפיכת לוד ורמלה לערים יהודיות, כמו חלוקת אדמותיהם של כפרים נטושים לעולים חדשים ולוותיקים מבני המושבים והקיבוצים.

הדבר שבגללו חוזים אנשי הרוח שביננו כליון מוסרי לעם היהודי הוא מניעת ההגדרה העצמית המדינית מתושבי יהודה והשומרון, מניעת ההגדרה העצמית מאחוז אחד של האומה הערבית, שיש לה עד כה 14 מדינות ריבוניות.

מה שלא עשו המנושלים הערביים בימי ההתיישבות, מה שלא עשו מקרי ההתפרצות במלחמת השחרור, מה שלא עשו הערים שנתרוקנו מיושביהן הערבים, עושה כיום העוול הזה של הסיכוי להימצאות מיעוט ערבי, חפשי, שווה זכויות, בעל קשרים עם כל ארצות ערב שמסביב, במדינה יהודית.

זה העוול הנורא המחלחל עד עמקי נשמתם של הוגים וסופרים בעלי נפש שביננו, זהו הדבר המוצא לו ביטויים במאמרים, בהטפות, בנבואות זעם.

בכל תפיסתנו את נפתוליה של ההשתרשות היהודית בארץ-ישראל עמלו מנהיגי דור-התחיה לחסן את הישוב מפני האיבה לאדם הערבי, לחייל הערבי, אפילו לאיש הכנופיות הערבי, לאחר שהוא נלכד.

עיקרון זה הוא חלק לא נפרד מאותם לבטי מחשבה ומצפון שליוו את דור התחיה, ואין ספק, כאמור, כי לבטים אלה לא החלישו את העמידה היהודית אלא חישלו אותה על ידי תוספת תחושה של צדק, של פכחון, של כיבוש היצר, שלא הפריע לכיבוש היעד, אלא סייע לו.

אך בד בבד עם עקרון זה הלכה ונשתררה – ברובד הציבורי הכללי – גם דוקטרינה עיונית, הרואה את הסכסוך כולו כ"סכסוך טראגי", כלומר כפלוגתא אשר שני הצדדים נסתבכו בה בגזירת גורל ושניהם חייבים לפעול כפי שהם פועלים. השקפה זו, שיש בה, לכאורה, מן התפיסה הרחבה, הנאורה, ההומאניסטית אפילו, הלכה ונהפכה עם זאת גם לטשטוש ההבדל בין מלחמת-ההשמד של שליטי ערב, זו הנמשכת עשרות בשנים, ובין מלחמת ההתגוננות והיד המושטת לשלום, תמיד ובכל מצב, של היהודים. אפילו עכשיו, כשהערבים דורשים מאתנו לשוב אל קווי החמישה ביוני (ויש מפליגים אף עד גבולות החלוקה, ששליטי ערב עצמם קמו עליהם באש) מעורר בנו הדבר התנגדות מדינית נכונה ותקיפה, אך "ההבנה" לצד השני אינה פוסקת אף בעניין זה. אין זה מעורר בנו את החימה, את הבוז, את שנאת השפלות והמרמה שבעמדה ערבית זו. מרוב "הבנה" התחלנו להבין יותר מידי, התחלנו להבין לא רק דברים שחובה להבינם, אלא גם מה שאסור להבין, גם דברים שהבנתם פירושה טשטוש כל הבדל בין צדק לעוול, בין אמת לשקר,

הבדלים אשר ערבובם לבליל אחד אינו מוסר אנושי אלא חדלון כל מוסר וכל ערכים ואמות-מידה.

הלהט המוסרי ליצור "אומה ערבית פלשתינאית" מיוחדת, נבדלת, הוא כה רב עד כי מושג זה כבר נקלט בתוך ה"טיעון" כדבר המובן מאליו, ואנו מוצאים, אם ניטול דוגמא מאחד המאמרים האחרונים בעניין זה, כי מאחר ש"שתי התנועות הלאומיות", זו של העם היהודי וזו של "העם הערבי הפלשתינאי", עומדות זו כנגד זו, הרי ש"התוצאה: התפרעויות, מאורעות, מלחמות". הקיצור, "תוצאה" טיבעית ואף מוצדקת, כולל מעשי הדמים של 1921, של 1929, של 1936.

או דוגמא אחרת ללהט הסנגוריה על מציאתה של "האומה הערבית הפלשתינאית":

לפני כמה שבועות, שעה שמרדכי בנטוב, שר בממשלת ישראל, נשאל על ידי כתב "על המשמר" אם הוא סבור כי "ערביי הגדה המערבית הם עם נבדל מהערבים בארצות אחרות", אין דעתו מתקררת עד שהוא קובע כי נציג הערבים בלייק סאכסס, ג'מאל אל חוסייני, אחיינו של המופתי הירושלמי לשעבר, שנאם בעת הדיונים ב-1947 נאום "ארסי וארוך", בו השתדל להוכיח כי היהודים אינם בכלל עם, "היו לו נימוקים סבירים יותר מאשר לעמיתיו היהודיים כאן", הכופרים במציאותו של עם ערבי פלשתינאי נבדל. עד כדי כך. אפילו "נימוקים סבירים יותר".

4

כנגד תוהו זב של טשטוש עיקרים היתה חסרה עד כה איזו נקודת התכוונות והתמצאות, איזו אמת-מידה שתרכז את נפצי האמת ותקים אותה על תלה. היתה חסרה תזכורת מגובשת של אוריינטציה, כמו שאדם עומד לרגע בחדר אפל ומחשב דרכו לאחר שלרגע נעלמו ממנו נקודות הכיוון ורוחות השמיים.

דבר זה נעשה עכשיו בספרו של משה שמיר "חיי עם ישמעאל", ואם אני עומד כאן על ספר זה, הרייני עושה זאת לא רק מפני שהוא חדש, מקרוב יצא לאור, אלא מפני שמכאן ואילך אי אפשר יהיה לגשת אל כל בעיה מעיקרי הבעיות שעל סדר היום בלי לעבור דרך ספר זה, הניצב בתוך תוכם של דברים, בצומת.

ספר זה הוא מאורע בהווייה הרוחנית שלנו כיום, הוא מזכיר לנו מה פירושה של התמודדות נכונה עם הבעיות הנכונות, הוא מוציא התמודדות זו מן הטרקלין ומעמיד אותה במקומה הנכון, בתוך הזמן, בתוך הנוף, בתוך הקורות.

סופר זה, שבזכותו וזכות ספריו, יותר מאשר בזכות כל סופר עברי אחר, נעשתה ארץ – ישראל החדשה, הנבנית, הנלחמת, ההוגה, זו של הכלל וזו של הפרט, נכס של ספרותינו, סופר זה נתן לנו כאן, בימים אלה של הכרעה, את תמצית הטיעון שהוא דם ואת תמצית הטיעון שהוא רוח, לקביעת צדקתה ותוכנה של הווייתנו בארץ הזאת.

אחד מסימני העיקריים של ספר זה הוא בכך שיחד עם הבלטת שרשיותם של התושבים הערביים בארץ ישראל, יחד עם כל האהדה והכבוד לשורשיות זו, יחד עם זה ומתוך זה, מוכחת כאן, ושוב בצירוף נתונים וגופי הויה, ריקותה העובדתית והרעיונית של אותה בריה מלאכותית ומופרכת

אשר שמה "לאום ערבי פלשתינאי". העימות בין שתי התפיסות הללו, תפיסת הנוכחות הערבית, על כל משמעותה האנושית, ותפיסת הלאומנות הערבית, על כל תלישותה – עימות זה הוא הישג רב של המחבר, שכן עד כה לא זכו שני היסודות הללו לצירוף כה עז וכה חושפני.

אין בספר זה לבטים לשמם, אין כאן מאותם "הרהורים בקול", מאותם חצאי מחשבות שעיקרן אנחה ומשיכת כתפיים של "הכל צודקים וגם אני צודק". אך אין לך ספר מתלבט יותר, מהורהר יותר, מבקיע יותר בתוך גופי חיים וגופי הלכות ועקרונות. אפילו התיאור החוויתי כאן הוא תיאור הוגה, ואילו ההגות היא פלאסטית, מוחשת ממש באצבעות. מחשבה חיה, נושמת. משום כך עולה כאן יפה אותו מיזוג בין הספרות המעולה ובין הקטעים הפובליציסטיים השרשיים.

כמה וכמה פרקים של נופי ארץ חדשים וישנים, מקומם במיטב האנתולוגיות הספרותיות שלנו. פרקי המאבק והנפתולים של הישוב משנות השלושים ועד עתה מגובשים כאן במיטב הכוח, המביא אותם אל תוך ימינו אלה. ספר זה הוא הבקעה נמרצת מתוך הדמדום שתקף את המציאות הישראלית התחומי המחשבה והתחושה המדינית והרוחנית. מציאותו של ספר זה היא תוספת כוח ותוספת בטחון.